דְּסָרֵי רֵיחַיְיהוּ שָׁבֵיק לְהוּ וְנָפֵיק, ומכל מקום אם עבר וסיכך בהם, הסוכה כשרה (רמב"ם סוכה ה, ב) ומותר לו לשבת בה, ואינו צריך להחליף לסכך אחר (מג"א תרכט, יד, בדעת הרמב"ם). ויש שכתב, שאם כבר ישב בסוכה זו יצא ידי חובתו, אבל לכתחילה ראוי שיחליף לסכך כשר (ביכורי יעקב שם בדעת הרא"ש א, כה, וראה מחצית השקל שם). ויש שכתבו, שפסולה לגמרי, ואפילו בדיעבד לא יצא ידי חובתו (ריטב"א; כסף משנה שם בדעת הר"ן). ■ להלכה, אם עבר וסיכך בדברים שריחם רע, הסוכה כשרה לישב בה, ואפילו אם יש לו סכך אחר אינו צריך להחליף [כדעת הרמב"ם] (שו"ע שם, יד, ומשנ"ב שם, לח). ואם ריחם רע עד כדי שאין הדעת סובלתם, פסולה מן התורה, שאין זה 'כעין תדורו' (משנ"ב שם).

ומטעם זה אין לעשות את הדפנות מדבר שריחו רע, שגם בזה יש לחוש שמא יניח את סוכתו ויצא (ריטב"א ור"ן), ופסולה אפילו בדיעבד (ריטב"א, וכסף משנה שם בדעת הר"ן, לשיטתם הנ"ל לגבי הסכך). ויש שכתב, שלא אסרו חכמים בדפנות, הואיל ויכול לתקן את הדבר על ידי שיעשה מחיצה בפניהן, מה שאין כן בסכך שאינו יכול לעשות מחיצה בפניו (ערוך לנר). ■ להלכה, לכתחילה אין לעשות את הדפנות מדבר שריחו רע (רמ"א או"ח תרל, א ומשנ"ב שם, ד).

מַאי טַעְמָא כֵּיוָן דְּנָתְרֵי טָרַפֵיְיהוּ שָׁבֵיק לְהּ וְנָפֵיק, ומכל מקום אם עבר וסיכך בהם, הסוכה כשרה (רמב"ם סוכה ה, ב, ראה ביאורנו לעיל בסמוך), ויש שכתב שפסולה גם בדיעבד (ריטב"א, אולם הר"ן הנ"ל כתב כן רק לענין 'שווצרי' שריחם רע, ולהלכה דינם כדין דברים שריחם רע, ראה לעיל בסמוך).

ודוקא בדברים הנושרים מעצמם אסרו לסכך, אבל דברים הנושרים רק כשהרוח נושבת בהם, מותר לסכך בהם (מג"א תרכט, טו), שיכול לישב בה בזמן שאין הרוח נושבת, ואינה נפסלת מחמת שאינו נח כל כך לשבת בה בשעת הרוח (מחצית השקל שם). ■ וכן הלכה (משנ"ב שם, לט).

אֶגֶד בִּידֵי שָׁמַיִם לֹא שְׁמַיהּ אֶגֶד, שמאחר שכל מה שאסרו לסכך בחבילה הוא מחמת 'גזירת אוצר' – שמא ישתמש כסכך בחבילות של קנים שהניח אותן לייבוש [כמבואר בגמ' לעיל (יב, א)] – ממילא בדבר האגוד בידי שמים שלא שייכת גזירה זו, לא אסרו חכמים לסכך בו (ר"ן בתי' בראשון, וראה עוד שם ובבעל המאור).

מָרֳרֵיתָא דְּאַגְמָא - חזרת שגדלה באגם (רש"י), שלמצות מרור מצוה מן המובחר לאכול חזרת [כמבואר בגמ' בפסחים (לט, א)], ובא רבינא בר שילא ללמדנו שגם בחזרת הגדילה באגם מקיים מצוה מן המובחר (מאירי). ויש שכתב, שכוונת הגמ' למין ששמו 'מרור' [שהוא אחד מחמשת מיני המרור המוזכרים במשנה בפסחים (שם) שכשרים למצות מרור] ויש ממנו שגדל באגם (תוס' ד"ה מרירתא, וראה ערוך לנר בדעת רש"י).

מֵיתִיבִי וְכוּ' וְלֹא אֲזוֹב שֶׁיֵּשׁ לוֹ שֵׁם לָוִוי, ואם כן 'מרירתא דאגמא', שיש לו שם לווי, אינו בכלל מין 'חזרת', והיאך אמרו שיוצא בו ידי מצות מרור מן המובחר (רש"י, ע"פ מאירי לעיל). ויש שכתב, שלמצות מרור התורה הקפידה דוקא על מינים מסוימים, ואינו יכול לצאת ידי חובתו בכל דבר שהוא מר, ואם כן מרור זה שיש לו שם לווי הוא מין בפני עצמו, והיאך יוצא בו כלל ידי חובתו (מג"א תנג, טו, וראה רעק"א, ולהלכה ראה ברמ"א או"ח תעג, ה ובמשנ"ב שם, מו).

אֲזוֹב יוֹנִי - אזוב הגדל בין הקוצים (גמ' ורש"י שבת קט, ב, וראה שם הגריסא 'איזביון'). ויש שפירש, אזוב הבא מארץ יוון (תפארת ישראל נגעים יד, ו, וראה משנה אחרונה שם).

כֹּל שֶׁנִּשְׁתַּנָּה שְׁמוֹ קוֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה, וּבָאתָה תּוֹרָה וְהִקְפִּידָה עָלָיו, שאם היה לו שם לווי כבר בשעת מתן תורה, ומצאנו שבכל המקומות הקפידה תורה להזכירו בסתם, ולא הזכירה בשום מקום את שם הלווי (רש"י), **בֵּידוּעַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ שֵׁם לָוִוי** – שזהו שם הלווי שעליו נאמר הדין ששם לווי פוסל, שהקפידה תורה דוקא בסתם (רש"ש, ע"פ תוס' זבחים כב, ב ד"ה יצאו, וראה מהר"ם וערוך לנר שלשון הגמ' לפנינו אינו מדוקדק).

וְהַאי דִּקְרֵי לְהוּ מָרֳרֵיתָא דְּאַגְמָא מִשּׁוּם דְּמִשְׁתָּכַח בְּאַגְמָא, ורב חסדא שקרא לו 'מרירתא דאגמא', כוונתו לומר לנו היכן ירק זה מצוי, אמנם בלשון בני אדם הוא נקרא מרור סתם (מהרש"ל, ע"פ דברי נחמיה). ויש שביאר, שמרור זה נקרא על שם האגם רק מחמת ששם הוא מקום גידולו, ואין לפסול מחמת תוספת שם לווי, אלא במקום שתוספת השם באה להבדיל בינו לבין המין המקורי (דברי נחמיה).

אֶגֶד שָׁלֹשׁ שְׁמַיהּ אֶגֶד, שבמקום שצריך לקחת 'אגודת אזוב', בפחות משלש אינו נקרא 'אגודה', וכן לענין חבילה שפסול לסכך בה, אם יש בה שלשה ענפים קשורים יחדיו דינה כחבילה, אבל בפחות משלש אינה נקראת חבילה (רש"י; ריטב"א; ר"ן. ולפי זה הבבלי חולק על הירושלמי [ה"ו] שכתב שחבילה היא דוקא בעשרים וחמשה ענפים). ויש שביאר, שדברי רב חסדא אמורים רק לענין 'אגודת אזוב', אך לא לענין חבילה (מגיד משנה סוכה ה, י, בדעת הרמב"ם). ויש שביאר, שרב חסדא דיבר דוקא במי שאגד שלשה ענפים של 'אפקותא דזיקלא' או של 'דוקרי דקני', שיש בכל אחד מהם ענפים מרובים [וכל אחד לעצמו אין דינו כחבילה, שאגד בידי שמים אינו נקרא אגד], שאם אגד שלש מהם דינו כמו חבילה שאין מסככים בה, אבל קנים סתם אינם נקראים חבילה בפחות מעשרים וחמשה (ראו"ש א, כד, בישוב דברי הירושלמי הנ"ל עם דברי רב חסדא כאן, ולהלכה ראה ביאורנו לעיל יב, א ד"ה חבילי).

שְׁנַיִם מַחְלוֹקֶת רַבִּי יוֹסֵי וְרַבָּנָן דְּתָנֵן מִצְוַת אֲזוֹב וְכוּ', ואף שאזוב של פרה כשר גם בלא אגודה כלל [כמבואר במשנה בפרה שם (ראה תוס' ד"ה מצות)], מכל מקום ממה שהכשירו חכמים בשנים יש ללמוד בכמה הוא אגד, משום שמנין הקלחים באזוב של פרה נלמד בגזירה שוה 'אזוב אזוב' מ'אגודת אזוב' האמורה בפסח מצרים (ראה תוס' שם), ואופן הלימוד הוא, שכמנין הקלחים הנצרכים באזוב של פסח מצרים כדי להיחשב 'אגודה', כך מנין הקלחים הנצרכים לאזוב של פרה, אף שבפרה עצמה אין צריך אגודה, ואם לפרה מספיקים שנים, בהכרח שגם בפסח מצרים מספיקים שנים כדי להיחשב 'אגודה' (ע"פ ריטב"א ושפת אמת, וראה גליון הש"ס שהניח בצ"ע). ויש שביאר, שאכן אין למדים אזוב של פרה בגזירה שוה מ'אגודת אזוב' [לדעת רבנן דרבי יהודה (לעיל יא, ב), והסיפא של המשנה בפרה שהכשירה בלא אגד היא כדעתם], ומכל מקום גם בפרה לכתחילה מצוה לאוגדו משום הידור מצוה [ומאחר שהכשירו חכמים בשנים יש ללמוד שגם בשנים נחשב 'אגד'] (ע"פ תוס' רא"ש). ויש שסובר, שבאמת גם בפרה צריך שיהיה אגוד, ואם אינו אגוד פסול (בעל המאור ז, א מדפי הרי"ף, וראה שם ביאור המשנה בפרה לפי דעתו).

■ המשך במילואים עמ' 122